

УДК 349.2

С.Г. Білоус**ПРАВОВА ПРИРОДА ТА МЕХАНІЗМ
РЕАЛІЗАЦІЇ ВАУЧЕРА НА НАВЧАННЯ**

Анотація. У статті досліджується поняття і значення ваучера на навчання та механізм їх надання в Україні. Також висвітлюється європейський досвід застосування ваучера на навчання.

Ключові слова: ваучер, професійне навчання, професійна підготовка, безробіття, зайнятість.

Аннотация. В статье исследуется понятие и значение ваучера на обучение и механизм их предоставления в Украине. Также освещается европейский опыт применения ваучера на обучение.

Ключевые слова: ваучер, профессиональное обучение, профессиональная подготовка, безработица, занятость.

Abstract. The article explores the concept of the essence, the voucher for the training and them echanism of the irprovision in Ukraine. Also covers the European experience of the use of the voucher for thet rainin.

Key words: voucher, professional education, training, unemployment, employment.

Ринкова економіка чітко визначає орієнтири професійної освіти, метою всіх суб'єктів освітнього процесу є необхідність врахування сучасних соціально-економічних реалій сфери праці і втілення їх в конкретні освітні програми професійної підготовки. В Законі України «Про професійний розвиток працівників» від 12.01.2012 року зазначено, що мета державної політики у сфері професійного розвитку працівників – це підвищення їх конкурентоспроможності відповідно до суспільних потреб.

Професійне навчання працівників являє собою процес цілеспрямованого формування у працівників спеціальних знань, розвиток необхідних навичок та вмінь, що дають змогу підвищувати продуктивність праці, максимально якісно виконувати функціональні обов'язки, освоювати нові види професійної діяльності, що включає первинну професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації працівників відповідно до потреб виробництва [1].

Вкрай важливим при орієнтуванні України на європейські стандарти є забезпечення людей таким рівнем знань і вмінь, що дасть можливість формувати в них високий професіоналізм, майстерність, сучасне економічне мислення, вміння працювати в нових економічних умовах і забезпечувати на цій основі високу продуктивну працю й ефективну зайнятість.

Аналізуючи законодавство, з приводу підготовки працівників, необхідно підкреслити, що система професійного навчання згідно з ч. 2 ст. 34 Закону України «Про зайнятість населення» охоплює:

1) осіб, які проходять первинну професійну підготовку в навчальних закладах та інших установах, що здійснюють або забезпечують підготовку кваліфікованих робітників і фахівців;

2) працівників, які проходять первинну професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації впродовж трудової діяльності;

3) безробітних, які шукають роботу і потребують первинної професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації [2].

Таким чином, головне, на що звертається увага в законі, – це навчання безробітних, яке є важливим механізмом регулювання процесів, що відбуваються в сфері праці, зокрема проблеми дисбалансу попиту та пропозиції. Для підвищення конкурентоспроможності безробітних на ринку праці, територіальні органи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, організовують професійне навчання за робітничими професіями та іншими професіями, що користуються попитом на ринку праці. Безробітні мають право на одержання послуг із професійної підготовки або перепідготовки, підвищення кваліфікації у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, у тому числі в навчальних закладах державної служби зайнятості, на підприємствах, в установах, організаціях.

Особливо слід звернути увагу на суб'єктів від 45 років. У ст. 30 Закону України «Про зайнятість населення» закріплено право безробітних та зайнятих громадян у віці від 45 років, які мають страховий стаж не менше 15 років на одноразове отримання ваучера для оплати навчання новій професії або підвищення кваліфікації із затвердженого переліку професій за кошти Фонду загальнообов'язкового соціального страхування на випадок безробіття [2]. То ж фахівці старше 45 років можуть отримати додаткову освіту за державний рахунок. Для цієї мети бажаючі змінити професію можуть отримати спеціальний ваучер на навчання. На підставі цього документа можна отримати нову професію або наступний освітньо-кваліфікаційний рівень (бакалавр, спеціаліст, магістр тощо), а також підвищити кваліфікацію на спеціальних курсах.

Відповідно до Закону України «Про цінні папери і фондову біржу» в Україні можуть випускатися крім, основних цінних паперів – акцій та облігацій, так звані похідні цінні папери, що їх інколи називають деривативами. До них, зокрема, належать ваучери, які складають особливий інтерес, оскільки на міжнародному ринку протягом останніх 10–20 років все ширше розповсюджуються. Ваучер являє собою цінний папір, що дає його власнику право придбати будь-яку акцію за номінальною вартістю (позначеною на акції).

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про зайнятість населення», ваучер є документом встановленого зразка, що дає особі відповідно до цього Закону право на перепідготовку, підготовку на наступному освітньо-кваліфікаційному рівні, спеціалізацію, підвищення кваліфікації у навчальних закладах чи у роботодавця [2].

Практика застосування ваучерів на підвищення кваліфікації дорослого населення поширена у ряді європейських країн. Узагальнюючи такий досвід, можна сказати, що ваучер розглядається як іменний освітній чек, який дає право його власникові на гарантоване фінансування підвищення кваліфікації у навчальному закладі, який має відповідну ліцензію та обраний власником чеку.

Для отримання ваучера законодавець висуває такі критерії: по-перше – це вік – від 45 до досягнення пенсійного віку, по-друге – страховий стаж, який повинен бути не менше ніж 15 років. В ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» зазначено, що право на отримання ваучера мають особи, які не досягли пенсійного віку за умови наявності у них страхового стажу не менше 15 років [4].

Слід зазначити, що не мають права на отримання ваучера:

- особи, які не мають професійно-технічної або вищої освіти;
- особи, які протягом останніх п'яти років проходили перепідготовку за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття;
- зареєстровані безробітні, які виявили бажання пройти професійне навчання за направленням центру зайнятості.

Скористатися ваучером можуть не лише особи, які перебувають на обліку як безробітні, але й працюючі громадяни, які виявили бажання пройти професійну перепідготовку чи підвищити свою кваліфікацію. Відповідно до статті 7–1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», при виникненні страхового ризику Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття може здійснювати заходи, спрямовані на запобігання настанню страхових випадків, у межах коштів, передбачених бюджетом Фонду на такі цілі [4]. Одним із профілактичних заходів є фінансування витрат роботодавця на професійну перепідготовку або підвищення кваліфікації працівників, щодо яких є загроза вивільнення у зв'язку з реорганізацією або перепрофілюванням підприємства, тимчасовим припиненням виробництва, за умови збереження за працівниками місця роботи.

Окрім зазначеного, слід звернути увагу на те, що до обов'язків роботодавця законодавець відніс забезпечення підвищення кваліфікації працівників безпосередньо у роботодавця або в навчальних закладах, як правило, не рідше ніж один раз на п'ять років [1].

Механізм видачі ваучерів а також перелік професій, за якими може бути виданий ваучер, визначає «Порядок видачі ваучерів для підтримки конкурентоспроможності осіб на ринку праці», затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2013 № 207. На підставі аналізу та прогнозу потреб галузей економіки у працівниках, до переліку включено професії для кадрового забезпечення таких пріоритетних галузей, як будівельна, агропромисловий комплекс, транспортна інфраструктура та інформаційні технології та інші.

Для того, щоб отримати ваучер на навчання особа повинна подати територіальному органу такі документи: заяву, паспорт, трудову книжку, документ про освіту; реєстраційний номер облікової картки платника податків (крім осіб, які через свої релігійні переконання відмовилися від його прийняття), з яких у присутності особи знімають копії, що засвідчують її підписом. Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» бажаючі отримати ваучер також повинні надати територіальному органу письмовий дозвіл на оброблення персональних даних.

Рішення про видачу ваучера приймається протягом 8 робочих днів. Про результат заявник інформується протягом 3 робочих днів. Ваучер видається протягом 5 робочих днів. Договір про навчання укладається протягом 90 днів [5]. Вартість ваучера встановлюється в межах вартості навчання, але не може перевищувати 10 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, визначеного законом на момент прийняття рішення про його видачу. Оплата ваучерів здійснюється Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Це свідчить про прагнення держави вкладати кошти в людський капітал, бо забезпечення освітою є необхідною умовою для реалізації унікальної можливості людини до праці. Якщо ж вартість навчання перевищує вартість ваучера, особа може самостійно сплатити різницю.

Слід зазначити, що перелік навчальних закладів, які мають право навчати за спеціальностями і професіями, щороку встановлюватиметься Міністерством освіти та науки України. Особа, яка бажає пройти навчання самостійно визначає навчальний заклад і спеціальність згідно з переліком.

Система надання ваучерів для отримання освіти широко використовується в Європі. У Фінляндії використання ваучерів на навчання для безробітних застосовується з 1996 року. Використання ваучерів існувало у двох варіантах. Відповідно до першого варіанта, безробітному надавався ваучер вартістю 600 фінських марок. Відповідно до другого варіанта – направлення на курси без оплати їх вартості [3]. Впровадження освітнього ваучера для дорослих почалось із безробітних через необхідність їх додаткової мотивації. Використання ваучера виявило наступну тенденцію, безробітні значно охочіше навчалися на курсах іноземних мов і комп'ютерної грамотності, ніж слухали лекції з мистецтва, тобто вони займалися тим, що може зацікавити потенційного роботодавця. Освітні ваучери залучили в центри освіти дорослих значну кількість нових студентів.

У 1999 році ваучерний проект був ініційований у Великобританії. Вартість ваучера складала 150 фунтів. Даний проект спричинив значне зростання кількості надавачів освітніх послуг та сприяв усвідомленню того, що навчання має бути гнучким та відповідати потребам ринку праці, які швидко змінюються. Проте з'явилися й негативні моменти – низька якість навчання та зловживання у даній сфері з боку дрібних надавачів освітніх послуг.

Італія використовує ваучерні програми для іммігрантів з вивчення італійської мови та оволодіння комп'ютером. Їх змістом є часткове фінансування витрат на

навчання. Так, учасники зазначених програм сплачують лише 20% від вартості навчання [3].

Порівнюючи ситуацію з ваучерами в школах і вищій освіті, можна стверджувати, що саме в освіті дорослих цей спосіб фінансування виявиться найбільш прийнятним, оскільки в цій сфері не спостерігається негативних соціально-економічних наслідків застосування ваучерної системи. Найбільший ефект ваучера спостерігався для осіб з низьким рівнем освіти. Окрім цього, було встановлено, що більше шансів реалізувати ваучер мають жінки, а запровадження нецільової ваучерної програми є неефективним.

Звичайно, введення ваучерів не вирішить всіх існуючих проблем освіти взагалі та фінансування зокрема, але ваучери дозволять забезпечити прозорість і відкритість фінансових потоків в освітній сфері. У відповідності з характером попиту і пропозиції ваучери будуть стимулювати приплив інвестицій у перспективні напрямки у професійній освіті.

Література

1. Закон України «Про професійний розвиток працівників» від 12.01.2012 р. Офіційний вісник України. – 2012. – № 11. – Ст. 395; 10;
2. Закон України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 р. / Офіційний вісник України, 2012 р., №63, ст. 2565;
3. Литвинов Н.П. Идея ваучера в образовании взрослых: отечественный и зарубежный опыт // Человек и общество. 2011. – № 4 (29). – С. 49–53;
4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 13.06.2012 №1533-14;
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2013 № 207 «Про порядок видачі ваучерів для підтримки конкурентоспроможності осіб на ринку праці»;
6. Хромов М. Європейський досвід удосконалення розвитку людського капіталу на базі управління освітою і професійною підготовкою персоналу / М. Хромов // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 8. – С. 44–49;
7. Закон України «Про професійно-технічну освіту» // Зб. норм. та метод. матеріалів: проф. підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації. – К.: СВІТ «Вета – Копісервіс», 2003. – С. 159–180;
8. Концепція професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації незайнятого населення // Зб. нормативних та інструктивно-методичних матеріалів з професійного навчання незайнятого населення / За заг. ред. Л.О. Янович. – К.: ІПК ДСЗУ, 1999. – С. 19–31.